

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ТА ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ**

**CERTAIN ISSUES OF PROOF AND EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS
ON CRIMINAL MISDEMEANORS**

Насінник М.М., аспірант кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розкрито поняття доказування, його суть та значення у кримінальному провадженні. Проаналізовано визначення предмету та обсягу доказування у кримінальному процесі. Розглянуто питання доказів у провадженні щодо кримінальних проступків та їх процесуальних джерел. Встановлено поняття кримінального проступку та визначено, що провадження щодо даного виду правопорушення відбувається у спрощеному порядку.

З'ясовано, що в теорії кримінального процесу докази становлять фактичні дані, отримані та закріплені у відповідній процесуальній формі, а також їх процесуальних джерел, на підставі яких сторони кримінального провадження слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню та які визнані доказом уповноваженими суб'єктами доказування, слідчим суддею та судом. Окреслено, що докази мають відповідати вимогам допустимості та належності. Визначено процесуальні джерела доказів. Акцентовано увагу на додаткових джерелах доказів, які встановлено щодо провадження про кримінальні проступки – пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Визначено особливості останніх у їх співвідношенні із визначенням поняття такого виду джерела доказів як документ. Встановлено окремі аспекти використання показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису як джерел доказів. Здійснено аналіз останніх законодавчих змін в напрямку розширення джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. Встановлено порядок здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису та процесуальне оформлення даного процесу.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальні проступки, доказування, доказ.

The article reveals the concept of evidence, its essence and significance in criminal proceedings. The definition of the subject and scope of evidence in criminal proceedings is analyzed. The issue of evidence in criminal proceedings and their procedural sources is considered. The concept of criminal misconduct has been established and it has been determined that proceedings on this type of offense take place in a simplified manner.

It was found that in the theory of criminal procedure evidence is factual data obtained and fixed in the appropriate procedural form, as well as their procedural sources, on the basis of which the parties to the criminal proceedings the investigating judge and the court establish the presence or absence criminal proceedings and are subject to proof and which is recognized as evidence by authorized subjects of evidence, the investigating judge and the court. It is stated that the evidence must meet the requirements of admissibility, relevance and reliability. Procedural sources of evidence have been identified. Emphasis is placed on additional sources of evidence established in criminal proceedings – explanations of persons, results of medical examination, expert opinion, testimony of technical devices and technical means that have the function of photography and filming, video recording, or means of photography and filming, video recording.

The peculiarities of the latter in their relation to the definition of the concept of this type of source of evidence as a document are determined. Some aspects of the use of readings of technical devices and technical means that have the function of photography and filming, video recording, or means of photography and filming, video recording as sources of evidence. The analysis of the latest legislative changes in the direction of evidence in criminal proceedings on criminal offenses is carried out. The procedure for taking readings of technical devices and technical means that have the functions of photography, filming, video recording, or means of photography, filming, video recording and procedural design of this process is established.

Key words: criminal proceedings, criminal misdemeanors, evidence, proof.

1 липня набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року, згідно якого було внесено суттєві зміни до КПК України, серед яких були й аспекти стосовно провадження про кримінальні проступки.

Згідно з ст. 12 КК України кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини, де кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [1].

КПК України встановлює порядок спрощеного провадження щодо кримінальних проступків (ст. 381 КПК України) [2], головною метою якого є економія матеріальних затрат держави, часових затрат суду та учасників кримінального провадження, а так само підвищення оперативності розгляду проваджень. Разом

з тим, варто пам'ятати, що швидше – немає значити гірше, а тому питання доказування, доказів, їх допустимості має одне з найважливіших питань провадження та запорукою справедливого рішення.

Доказування як процес отримання доказів і їх використання з метою відтворення реальної картини події, що досліджується, є єдиним засобом досягнення цілей судочинства, захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тому питання доказування і доказів, на думку більшості дослідників, були і залишаються серцевиною кримінального процесу.

Здебільшого у науковій доктрині кримінально-процесуальне доказування розглядають як «практичну діяльність уповноважених законом суб'єктів, яка відбувається в особливій процесуальній формі, шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів» [3, с. 14].

Доказування у кримінальному процесі – це діяльність суб'єктів кримінального процесу зі збирання, перевірки та оцінки доказів і їх процесуальних джерел, а також із формулювання на цій основі певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування. Як об'єктивна істина

в цілому, так і окремі факти, обставини провадження встановлюються слідчими органами, прокурором і судом лише шляхом кримінального-процесуального доказування.

Так, В. Т. Нор вважає, що «це діяльність органів розслідування, прокурора та суду, а також інших учасників процесу, яка здійснюється у встановлених законом процесуальних формах і спрямована на збирання, закріплення, перевірку й оцінку фактичних даних (доказів), необхідних для встановлення істини у кримінальній справі» [4, с. 74].

У свою чергу, доказами вважаються ті факти, на основі яких встановлюється кримінальний проступок чи злочин або його відсутність, винуватість або невинуватість тієї чи іншої особи в його вчиненні та інші обставини справи, від яких залежить ступінь відповідальності цієї особи.

У цьому контексті П. А. Лупинська звертає увагу на те, що «доказ у кримінальному провадженні виступає в єдності свого змісту (фактичні дані) і процесуальної форми (джерело одержання фактичних даних), тобто діалектичній єдності форми й змісту» [5, с. 136].

З цього, випливає, що фактичні дані в будь-якому з названих у кримінальному-процесуальному законі джерел можуть існувати, зберігатись, передаватись та досліджуватись виключно в їх нерозривній єдності з останніми. За відсутності такої єдності доказ втрачає свою сутність. Аналіз висловлених точок зору дає підстави для висновку, що основною причиною розбіжностей поглядів на поняття доказів у сучасному кримінальному процесі є відсутність єдності думок щодо їх гносеологічної та правової природи.

Отже, фактичні дані як відомості (інформація) про факти (обставини вчиненого діяння), являють собою основу для одержання доказів. Однак вони стають доказами не автоматично, навіть за умови отримання їх із встановлених законом джерел, відповідно до визначеної кримінальним-процесуальним законом для кожного з їх видів форми, а лише після визнання їх доказами особою, у провадженні якої перебуває справа. Саме з цього моменту сукупність фактичних даних та їх джерел набуває статусу доказу у кримінальному провадженні.

Набранням чинності 01.07.2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» були внесені корективи у перелік процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки.

Відповідно, доказами у провадженні щодо кримінальних проступків є фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність складу проступку та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення питання по суті, що встановлюються із передбачених законом джерел та визнаються такими зазначеними особами за їх внутрішнім переконанням, заснованим на всебічному і повному розгляді всіх обставин провадження в їх сукупності.

Визнання відомостей достовірними/недостовірними здійснюється правозастосувачем на основі, перш за все, встановлення джерела їх походження, способу одержання (фіксації), ситуації, умов та обстановки їх одержання. Проте, визнання відомостей достовірними не означає, що вони завжди можуть бути використані як докази, тобто бути допустимими. Допустимість відомостей – визнання/невизнання їх доказами – визначається тим, яким шляхом вони одержані – законним чи незаконним.

З урахуванням положень ст. 62 Конституції України [6], правильним буде стверджувати, що висновок про винуватість/невинуватість особи може ґрунтуватися лише на доказах, які судом визнані такими, що одержані законним шляхом. Іншими словами, судом має встановлюватись: 1) достовірність відомостей, які визнаються/не визнаються доказами; 2) законність/незаконність способу

(шляху) одержання відповідних доказів-відомостей. При цьому достовірні відомості, одержані незаконним шляхом, не можуть (не повинні) визнаватись доказами (використовуватись як докази).

Визначення поняття доказів містить посилання на фактичні дані, на підставі яких встановлюють наявність або відсутність складу кримінального проступку. Якщо відомості не стосуються таких обставин, вони не можуть розглядатись як докази в конкретному провадженні. Таким чином, доказами можна визнати тільки відомості, на підставі яких, за допомогою яких можна з'ясувати необхідні фактичні обставини. Таку властивість іменують належністю.

Відповідно до норм КПК України належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

В кримінально-процесуальній науці деякі вчені визначають і третю властивість доказів. Так, Ю. К. Орлов вважає, що «доказам притаманна властивість достовірності, достовірним, на думку автора, є такий доказ, істинність якого не викликає сумніву; достовірність доказу може бути встановлена лише на заключному етапі судочинства, і думка про достовірність тих чи інших доказів відбивається у відповідних рішеннях – обвинувальному вироку» [7, с. 40].

На нашу думку, достовірність не є властивістю доказу у кримінальному провадженні про кримінальний проступок, а виступає критерієм оцінки вже наявного доказу (належного та допустимого). Критерій достовірності використовується правозастосувачем при оцінці окремого доказу та їх сукупності (системи).

Чинний кримінальний процесуальний закон виходить із того, що кожний доказ у кримінальному провадженні, щодо кримінальних проступків в тому числі, має адресне призначення – доказувати певні факти і обставини, що підлягають доказуванню.

Виходячи з цього, і з метою диференціації доказів залежно від тези, що підлягає доведенню, докази поділяються на ті, що доводять:

- елементи складу кримінального проступку, про наявність яких стверджується в обвинувальному акті, і спростовують заяву обвинуваченого про його невинуватість;
- факти, на які посилається захист, але дійсність яких спростовує сторона обвинувачення (алібі, виправдовуючі чи пом'якшуючі вину обставини);
- факти, що вказують на мотиви і можливості вчинення кримінального проступку;
- факти, що вказують на поведінку, яка передувала вчиненню кримінального проступку;
- факти, що вказують на поведінку особи після вчинення кримінального проступку;
- факти, що характеризують особу, яка вчинила кримінальний проступок.

У свою чергу, ст. 84 КПК України закріплює, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [3].

Поряд з цим передбачено ст. 298¹ КПК України, згідно якої «процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених ст. 84 КПК України, також є пояснення

осіб, результати медичного освідчення, висновок спеціаліста, показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису» [2]. Одним із критеріїв допустимості доказів є належна процедура збирання. КПК України не прописує процедуру збирання вищевказаних джерел у провадженні щодо кримінального проступку, при тому, що ці дії можуть бути проведені до внесення відомостей до ЄРДР.

Однак на практиці виникають певні складнощі в процесі реалізації зазначеного положення, які полягають у тому, що, наприклад, пояснення не є джерелом доказів у суді, а отже, взагалі не підлягають дослідженню, а усі особи, які давали пояснення, підлягають допиту. При цьому порядок дослідження результатів медичного освідчення, висновку спеціаліста, а так само показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису – не регламентовано. Вбачається, що має застосовуватися аналогія дослідження звуко- і відеозаписів – для показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, та дослідження документів – для результатів медичного освідчення.

Варто зазначити, що в силу стрімкого розвитку комунікацій, напливу гаджетів у повсякденне життя, їх вже нерозривний зв'язок майже з кожною дією, а той кроком, особи, використання показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису є вкрай необхідним та таким, що суттєво вплине на характер доказової бази щодо кримінальних правопорушень в цілому, та проступків зокрема.

Звертаючись до тлумачення норм кримінального-процесуального характеру видається, що матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) можемо віднести до категорії «документів» як виду доказів, оскільки ч. 2 ст. 99 КПК України прямо передбачено віднесення відеозаписів до документів.

Так, згідно з ч. 1 ст. 99 КПК України [2] документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. А ч. 2 ст. 99 КПК України уточнює, що до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати ще 4 підвиди джерел доказів, цікавість для нас з яких становлять п. 1 та п. 3, а саме: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні), складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії.

Таким чином, фактично виокремлюється 2 підвиди джерел доказів, якими може слугувати відеозапис як власне відеозапис як окреме джерело доказу та як технічні носії інформації, на які за допомогою технічних засобів (відео зйомки в нашому випадку) зафіксовано процесуальні дії, які є складовою протоколів процесуальних дій.

Окрім того, технічні прилади та засоби, що мають функції фото- та кінозйомки, відеозапису, засоби фото-, кінозйомки та відеозапису можуть використовуватися учасниками події, очевидцями або працювати в автоматичному режимі. Наприклад, мова може йти про відеореєстратор автомобіля, камер GoPro, камери спостереження в громадських місцях чи приватних установах, будинках, «боді-камери» поліцейських тощо.

Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку має використовувати засоби відеозапису як в піших патрулях, так і на транспортних засобах, а відповідно й отримувати інформації із технічних засобів такого запису, які знаходяться у чужому володінні. Така практика набула свого широкого використання, наприклад, коли слідчий за відповідним запитом отримує записи з відеокamer та використовує надалі у провадженні як доказ.

У світлі вказаного, важливою подією є прийняття Верховною Радою України 15 березня 2022 року закону № 2137-IX, спрямованого на підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам. Внаслідок чого, главу 20 КПК України доповнено новою слідчою (розшуковою) дією, суть якої полягає у одержанні слідчим, прокурором від особи, яка є власником або володільцем технічних приладів або засобів, необхідних для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, копій фото- або кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб.

Аналіз нововведень дає підстави зрозуміти, що зазначена дія має проводитися на підставі постанови слідчого, прокурора, а саме копіювання здійснюється у присутності останніх самостійно особою, що є власником або володільцем відповідних приладів та засобів, або особою за участі спеціаліста. Відомості можуть бути скопійовані як на носії, які надаються слідчим, прокурором, або надані на носіях особи, що є власником приладів та засобів, що не є порушенням властивостей доказів.

Відповідно, про здійснення зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису складається протокол. Отже, фактично нововведеннями було законодавчо врегульовано досить поширені дії правоохоронців, які дотепер не мали відображення у КПК України, проте активно використовувалися на практиці. Така ситуація була очікуваною, виправданою та такою, яка відповідає викликам сьогодення. Залишається лише сподіватися, що правозастосовець при використанні такого інструментарію не буде нехтувати обов'язковим збереженням властивостей доказів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.
3. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 271 с.
4. Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів : Вища шк., 1978. 111 с.
5. Уголовный процесс : учебник для вузов / Под общ. ред. П. А. Лупинской. Москва : Юристъ, 1995. 544 с.
6. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Научно-практическое пособие. Москва : Проспект. 2009. 144 с.